Delft University of Technology

Sociaal-economische segregatie in Europese steden

van Ham, M

DOI

[10.5553/BenM/138900692016043001013](https://doi.org/10.5553/BenM/138900692016043001013)

Publication date

2016

Document Version

Final published version

Published in

B en M: tijdschrift voor beleid, politiek en maatschappij

Citation (APA)

van Ham, M. (2016). Sociaal-economische segregatie in Europese steden. *B en M: tijdschrift voor beleid, politiek en maatschappij*, 43(1), 88-92. <https://doi.org/10.5553/BenM/138900692016043001013>

Important note

To cite this publication, please use the final published version (if applicable).
Please check the document version above.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy

Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights.
We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Sociaaleconomische segregatie in Europese steden

Maarten van Ham*

De groeiende kloof tussen arm en rijk zorgt in steeds meer Europese steden voor ruimtelijke segregatie. Arm en rijk wonen steeds verder uit elkaar en dit kan funest zijn voor de sociale stabiliteit en de competitiekracht van steden. Dit zijn de conclusies van een internationaal vergelijkende studie verschenen in het boek *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities. East meets West* (redactie: T. Tammaru, S. Marcińczak, M. van Ham en S. Musted). Het onderzoek vergelijkt de sociaaleconomische segregatie van 2001 met die van 2011 in dertien Europese steden: Madrid, Milaan, Tallinn, Londen, Stockholm, Wenen, Athene, Amsterdam, Boedapest, Riga, Vilnius, Praag en Oslo (in afnemende volgorde van segregatie). Conclusie: in al deze steden is de segregatie in deze periode toegenomen, behalve in Londen (stagnatie) en Amsterdam (daling). Het niveau van segregatie in Europese steden is nog altijd relatief laag in vergelijking met steden in Noord- en Zuid-Amerika en bijvoorbeeld Azië. In Oost-Europa ligt de segregatie nog wat lager dan in de rest van Europa, maar neemt deze wel snel toe.

De aanleiding van dit boek is de constatering dat er vaak gesproken wordt over toenemende segregatie naar inkomen in Europa, maar dat er weinig recent internationaal vergelijkend onderzoek beschikbaar is. Veel onderzoek richt zich op etnische segregatie en hoewel dit gerelateerd is aan sociaaleconomische segregatie, verdient het eerste meer aandacht in het licht van de toenemende ongelijkheid in Europa. Veel overheden vrezen dat deze toenemende ongelijkheid en ruimtelijke uitsortering naar inkomen kunnen leiden tot sociale onrust, en deze vrees wordt versterkt door rellen in Parijs (2005), Londen (2011) en Stockholm (2013). Deze rellen kwamen voort uit ruimtelijk geconcentreerde armoede, ongelijkheid en (deels) spanningen tussen etnische groepen. De belangrijkste onderzoeksvraag achter dit boek is of de toenemende ongelijkheid in Europa heeft geleid tot een toenemende ruimtelijke uitsortering van arm en rijk in Europese steden. In het boek wordt sociaaleconomische segregatie gezien als de ruimtelijke spreiding van groepen in steden op basis van beroep of inkomen.

In de inleiding van het boek wordt een theoretisch model gepresenteerd waarin vijf factoren de (verandering in de) mate van sociaaleconomische segregatie beïnvloeden: de mate van globalisering van een stad, de mate van sociale ongelijkheid, de structuur van de arbeidsmarkt, het type verzorgingsstaat en het type woningmarktsysteem. De mate van globalisering van een stad wordt gelinkt aan segregatie doordat globalisering vaak samengaat met ver doorgevoerde marktwerking en ongelijkheid. De mate van globalisering hangt ook sterk samen met de structuur van de arbeidsmarkt. Hoe ongelijker de inkomensstructuur in een stad, hoe hoger

* Prof. dr. Maarten van Ham is hoogleraar stedelijke vernieuwing aan de Delft University of Technology.

de verwachte segregatie. Het type verzorgingsstaat heeft vervolgens invloed op de mate van herverdeling van inkomen. Hoe meer herverdeling, hoe minder segregatie, is de theorie. Ook het woningmarktsysteem wordt geacht samen te hangen met de mate van segregatie. Steden met een hoog percentage eigenwoningbezit zijn doorgaans meer gesegregeerd dan steden met een hoog percentage sociale woningbouw. Op basis van deze vijf factoren zijn scores toegekend aan elke stad, wat leidde tot een theoretische rangorde van de steden: Londen, Riga, Madrid, Vilnius, Milaan, Tallinn, Amsterdam, Athene, Boedapest, Oslo, Stockholm, Praag en onderaan Wenen.

Vervolgens zijn dertien teams van onderzoekers in dertien steden aan de gang gegaan om op een zo vergelijkbaar mogelijke manier veranderingen in sociaaleconomische segregatie te onderzoeken in de periode 2001-2011. Er is gekozen voor deze jaren omdat in veel Europese landen de benodigde data uit de volkstellingen komen en dit de twee meest recente volkstellingen zijn. In bijvoorbeeld Nederland en Zweden waren gedetailleerdere data beschikbaar doordat deze landen beschikken over recente registerdata. De dertien onderzoeksteams hebben op een zo vergelijkbaar mogelijke manier hun steden gedefinieerd en hebben zo vergelijkbaar mogelijke buurten binnen steden gedefinieerd. In het ideale geval waren er voor elke stad inkomensgegevens beschikbaar, maar helaas zijn dergelijke data niet beschikbaar in de meeste landen met volkstellingen. In Nederland en Zweden was inkomen wel beschikbaar en in de meeste andere landen is gebruikgemaakt van de *International Standard Classification of Occupations* (ISCO) -data. Beroepen zijn een redelijke proxy voor inkomens, vooral voor lage en hoge inkomens, al moet worden gezegd dat voor middeninkomens beroepen een minder goede proxy zijn voor inkomen. De keuze voor de dertien steden is gebaseerd op beschikbaarheid van data en onderzoekscapaciteit, maar ook op het krijgen van een goede geografische verdeling van steden in Europa en over verschillende types verzorgingsstaten en woningmarkten. Voor het meten van segregatie is gebruik gemaakt van een aantal bekende maten: de *dissimilarity index* (DI), de *index of segregation* (IS) en de *index of isolation*. Naast deze maten is gebruikgemaakt van een contextgevoelige onderzoeksaanpak waarbij elk team de onderzoeksresultaten in zijn stad heeft geprobeerd te duiden met kennis van lokale politieke, historische, economische en sociale omstandigheden.

De resultaten van het onderzoek laten een wat afwijkende rangorde van steden zien dan was voorspeld op basis van het theoretische model. Dit is op zich niet verrassend, omdat de lokale context in elke stad anders is. Hierdoor kan het voorkomen dat een factor in de ene stad wel bijdraagt aan toenemende segregatie, terwijl dezelfde factor in de andere stad niet tot segregatie leidt doordat beleid de effecten heeft verzacht.

Theoretische rangorde (van hoog naar laag): Londen, Riga, Madrid, Vilnius, Milaan, Tallinn, Amsterdam, Athene, Boedapest, Oslo, Stockholm, Praag en onderaan Wenen.

Werkelijke rangorde (van hoog naar laag): Madrid, Milaan, Tallinn, Londen, Stockholm, Wenen, Athene, Amsterdam, Boedapest, Riga, Vilnius, Praag en Oslo.

De meest opvallende afwijkingen van het theoretische model zijn Stockholm en Wenen, die veel meer gesegregeerd zijn dan verwacht, en Riga en Vilnius, die veel

minder gesegregeerd zijn dan verwacht. In alle steden is de segregatie van arm en rijk toegenomen, behalve in Amsterdam (afname) en in Londen (geen verandering). De stabiliteit van segregatie in Londen is te verklaren uit het feit dat daar de segregatie in de afgelopen dertig jaar al flink was toegenomen en Londen al een van de meest gesegregeerde steden van Europa is. De afname van segregatie in Amsterdam wordt door de onderzoekers uitgelegd doordat de economische crisis vanaf 2008 ervoor heeft gezorgd dat veel middeninkomens in de stad blijven wonen, waardoor de trend van toenemende segregatie in Amsterdam even tot stilstand is gekomen en zelfs iets is afgenomen. Het is de verwachting dat nu de crisis ten einde is en de economie weer aantrekt ook in Amsterdam de segregatie weer gaat toenemen.

Ook al week de mate van segregatie in Stockholm sterk af van het theoretische model, de sterke stijging van segregatie was geen verrassing, aangezien de ongelijkheid in Zweden in de afgelopen decennia sterk is toegenomen. Stockholm kent allang niet meer de gelijkmatige verdeling van sociale milieus die vroeger kenmerkend was voor het 'sociale paradijs' Zweden. Het liberale politieke klimaat van de afgelopen decennia maakte daarmee korte metten. Daarnaast zijn in de afgelopen tien jaar de investeringen in sociale woningbouw en het creëren van gemengde wijken sterk teruggelopen. Tegelijkertijd heeft voornamelijk Stockholm te maken gehad met een enorme instroom van (niet-westerse) immigranten met doorgaans lage inkomens die zich concentreerden in de goedkoopste delen van de stad. Opvallend is dat Oslo van de dertien steden het laagste niveau van segregatie laat zien, terwijl op papier Oslo en Stockholm een redelijk gelijke uitgangspositie laten zien. Hoewel de woningmarkt in Oslo veel meer marktgedreven is dan die in Stockholm, kent Noorwegen een zeer genereus systeem van herverdeling van welvaart, waardoor de ongelijkheid, en daarmee de ruimtelijke uitsortering van ongelijkheid, beperkt is.

Ook in Wenen ging de sterke menging van rijk en arm teloor in het eerste decennium van de 21ste eeuw. Ook in Wenen is in de afgelopen tien jaar steeds minder geïnvesteerd in sociale woningbouw. Tegelijkertijd was er ook hier een sterke instroom van immigranten in de stad. Enerzijds waren dit hoger opgeleide immigranten uit andere EU-landen die gingen wonen in de mooiste delen van de stad. Aan de andere kant waren dit immigranten uit onder andere voormalig Joegoslavië met voornamelijk een lage opleiding die terechtkwamen in de goedkoopste delen van de stad. Tevens verdubbelde in de afgelopen tien jaar het aantal professionals met midden en hoge inkomens in de stad, hetgeen verder heeft bijgedragen aan de toename van sociaaleconomische segregatie.

Tallinn laat van de dertien onderzochte steden de snelst stijgende sociaaleconomische segregatie zien. Na het ineensinken van de Sovjet-Unie begin jaren negentig onderging Estland een radicale transitie van een door de staat gecontroleerd socialistisch systeem naar een van de meest liberale marktgeoriënteerde systemen in Oost-Europa. De sociale ongelijkheid is daarna sterk toegenomen. De overheid trok zich terug van de woningmarkt. Tegenwoordig is in Tallinn slechts 2 procent van de woningen in handen van de publieke sector. De grote Russische minderheid woont vooral in flatwijken uit de Sovjetperiode, grotendeels gescheiden van de rest van de bevolking. Dit is een erfenis uit de tijd dat de overheid de

woningbouw strak reguleerde en de migranten in die wijken huisvestte. Tegenwoordig is er een grote overlap tussen segregatie naar inkomen en segregatie naar etniciteit, deels veroorzaakt door het ontbreken van stedelijk en woningmarktbeleid.

Een algemene conclusie uit alle dertien casestudies is dat ruimtelijke ongelijkheid met enige vertraging (een time-lag) volgt op sociaaleconomische ongelijkheid. Het duurt vaak even voordat toenemende ongelijkheid zich vertaalt in de ruimtelijke structuur van een stad. De data uit het onderzoek bestreken de periode 2001-2011 en dus ook een groot deel van de wereldwijde economische crisis. Door de time-lag zijn de effecten van de economische crisis op de ruimtelijke uitsortering van sociaaleconomische groepen nog nauwelijks meetbaar. Hierdoor ligt het in de verwachting dat in de komende tien jaar segregatie nog verder zal toenemen. Zeker nu er ook een toename is van de instroom van niet-Europese immigranten in Europese steden. Veel van deze immigranten zullen uiteindelijk terechtkomen in steden, en wel in die buurten waar wonen goedkoop is.

De toename van segregatie is een grote zorg voor beleidsmakers in veel grote Europese steden, omdat dit mogelijk de competitiekracht en de sociale duurzaamheid van steden kan ondermijnen. De ruimtelijke scheiding van arm en rijk kan een voedingsbodem zijn voor onbegrip en sociale onrust. De rellen in Parijs, Londen en Stockholm in de afgelopen jaren zijn niet los te zien van concentraties van armoede in deze steden. Hoewel de studie was gericht op inkomenssegregatie, is duidelijk dat etniciteit vaak meespeelt. Dat is het geval in Stockholm en Wenen, maar ook zeker in Tallinn. In Tallinn zijn achterstandswijken met hoge concentraties lage inkomensgroepen vooral bevolkt door etnische Russen.

Een beperkte mate van segregatie is op zich niet slecht, maar er is een redelijke consensus dat extremen moeten worden vermeden. Dit kan door investeren in buurten en wijken, maar vooral door ongelijkheid te verkleinen door investeringen in onderwijs en sociale mobiliteit. Met gemengd bouwen van koopwoningen en sociale huurwoningen in wijken probeerden overheden in veel steden tot aan de economische crisis segregatie te bestrijden. In achterstandswijken werden in grote aantallen sociale huurwoningen gesloopt en koopwoningen gebouwd. Door dit zeer kostbare gebiedsgerichte beleid knappen wijken vaak wel op, maar verandert er niets aan de onderliggende oorzaken van segregatie: inkomensongelijkheid. Er is geen overtuigend bewijs dat fysieke ingrepen in de stad, zoals het bewust mengen van sociaaleconomische groepen door het gemengd bouwen van koopwoningen en sociale huurwoningen, echt iets bijdragen aan het oplossen van de onderliggende problematiek van toenemende ongelijkheid. De praktijk laat zien dat ongelijkheid veel beter is te bestrijden met investeringen in onderwijs en sociale mobiliteit. Dat is een duurzame oplossing en draagt bij aan economisch sterke steden. Voordat de effecten van onderwijs op ongelijkheid zichtbaar zijn, is echter veel tijd nodig.

Meer informatie over dit boek is beschikbaar op www.segregationeurope.eu. Het onderzoek heeft financiering ontvangen van de European Research Council under the European Union's Seventh Framework Programme (FP/2007-2013)/ERC Grant Agreement n. 615159 (ERC Consolidator Grant DEPRIVEDHOODS, Socio-

Maarten van Ham

spatial inequality, deprived neighborhoods, and neighborhood effects); de Estonian Research Council (Institutional Research Grant IUT2-17 on Spatial Population Mobility and Geographical Changes in Urban Regions); the Estonian Science Foundation (Grant No. 8774 and 9247); en het Marie Curie programme under the European Union's Seventh Framework Programme (FP/2007-2013)/Career Integration Grant n. PCIG10-GA-2011-303728 (CIG Grant NBHCHOICE, Neighbourhood choice, neighbourhood sorting, and neighbourhood effects).

Dit artikel is gebaseerd op gezamenlijk werk van de editors van het boek *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities. East meets West* (T. Tammaru, S. Marcińczak, M. van Ham en S. Musterd).

Er is soms direct vertaalde tekst gebruikt uit de volgende bronnen:

- Ham, M. van, & Tammaru, T. (2015). Growing segregation in European cities due to income inequality. Narrowing the gap. Special Issue on the EU Urban Agenda. *ROMA-gazine. Towards an EU Urban Agenda*: 22-23.
- Musterd, S., Marcińczak S., Ham, M. van, & Tammaru, T. (2016). *Socio-economic segregation in European Capital Cities. Increasing separation between poor and rich* (IZA working paper). www.iza.org.
- Tammaru, T., Marcińczak, S., Ham, M. van, & Musterd, S. (red.) (2016). *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities: East meets West*. Oxford: Routledge.